

zomer van 1572 het Protestantisme in Holland te voorschijn komt met een Calvinistisch voorkomen en duidelijk uitgedrukt karakter" (blz. 1). Van dit onbetwistbare feit wordt door hem erkend, dat het voor ons vaderland van het hoogste belang was (blz. 27, 46, en vooral 38). Maar juist daarom is de vraag, hoe het te verklaren is, ook »belangrijk" (blz. 9). Deze vraag nu is tot dusver niet beantwoord: »Onze geschiedschrijvers plegen dit te verhalen zonder de minste verwondering er over aan den dag te leggen. En toch is het wel geschikt om onze verbazing te wekken", enz. (blz. 1, 7—9 en 41 vg.). Daarom heeft de Schrijver zich ten doel gesteld, dit probleem als zoodanig toe te lichten en op te lossen. En in dat vertoog wordt dan de zaak, die bevreemdend is, en die dus verklaring noodig heeft, aldus voorgesteld: dat de Nederlandsche Gereformeerden, die tot 1572 in twee richtingen verdeeld waren, de besliste Calvinisten of »preciesen" (in het Zuiden) en de Lutherschgezinden of »rekkelijken" (in het Noorden), toen op eenmaal allen tezamen als »preciese Calvinisten" zijn gaan optreden.

Gelijk ieder zien kan, komt hier alles aan op de juistheid van de termen, waarin het probleem gesteld wordt, of m. a. w. op de juistheid van de onderscheiding tusschen de »preciesen" en de »rekkelijken". Wanneer deze onderscheiding niet historisch is, dan vervalt de stelling, dat die »Lutherschgezinden" allen op eenmaal »hun bijzondere gezindheid en neiging hebben ten offer gebracht" (blz. 42), en »bewogen" zijn »afstand te doen van eigen inzicht" (blz. 43); en dan moet een betoog, dat zich geheel ten doel stelt zulk eene omkeering toe te lichten, uit den aard der zaak ook wel telkens de gebeurtenissen in een vreemd licht stellen.

Nu is zeker onweersprekelijk, dat er bij de Gereformeerden, ook bij de Nederlandsche Gereformeerden van de hier bedoelde jaren, tweërlei houding was met betrekking tot de Lutherschen. Maar uit de bewijsstukken, die in deze noot en ook in noot 79 (blz. 173 vgg.) zijn aangehaald, is reeds duidelijk, hoe we ons die tweërlei houding hebben voor te stellen. En dan is ook tevens duidelijk, wat er te dien aanzien tegen de beschouwing van Prof. Fruin is in te brengen.

Reeds aanstonds moet bezwaar gemaakt worden tegen de voorstelling, alsof de zoogenaamde »rekkelijken" Lutherschgezind waren (blz. 3—7).

De toelichting van die voorstelling begint met de opmerking: »In Holland was de kerkelijke beweging niet uit het Zuiden, maar uit het Oosten voortgekomen. Het »lutherde" daar, gelijk men zeide. En geen wonder. De bevolking had weinig betrekking op Frankrijk, van waar het Calvinisme België was binnengedrongen; door haar handelsverkeer kwam zij meest met Noord-Duitschland en met het Scandinavische Noorden in aanraking. De vreemde kooplieden, die zich te Amsterdam en in de Watersteden gevestigd hadden, waren meest Oosterlingen, uit de handelssteden aan de Oostzee afkomstig, en, voor zooveel zij onroomsch waren, van de Augsburgsche Confessie. De omgang met hen had velen hier te lande tot kun kerkgelooft overgehaald" (blz. 3).